

Т. М. Дерун,
к. держ. упр., доцент,
доцент кафедри регіональної політики, Навчально-науковий інститут
публічного управління та державної служби Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9089-2206>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.18.195

ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО УПРАВЛІННЯ КОМУНАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

T. Derun,
PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Regional Policy,
Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service
of the Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INVOLVEMENT OF CITIZENS IN THE MANAGEMENT OF COMMUNAL PROPERTY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

У статті досліджено форми, інструменти та методи залучення громадян до процесу управління комунальною власністю територіальних громад. Визначено, що управління комунальною власністю територіальних громад є діяльністю органів місцевого самоврядування щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами власності задля максимального забезпечення соціально значущими послугами населення територіальних громад. Названо причини неефективного використання об'єктів комунальної власності у довоєнний період та проблемні питання, що існують в цій сфері на сьогодні. Зазначено, що залучення населення до практики громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування найчастіше вивчається крізь призму поінформованості та бажання брати участь у такій діяльності. Встановлено, що в умовах війни активність громадян у вирішенні питань місцевого значення не має тенденцію до зменшення. Охарактеризовано перешкоди для більш широкої участі громадян в управлінні комунальною власністю. Виділено три основні моделі за ступенем впливу громадян на прийняті рішення: імітація (відсутність) участі; символічна участь; реальний вплив громадян. Визначено права громадян у типових моделях громадської участі в управлінні комунальною власністю. Названо умови вибору форм залучення до участі громадян: прозорість, можливість вплинути на зміни в реалізації повноважень; можливість реального впливу на результат, наявність системи зворотного зв'язку; чіткість регламентації участі та отриманих результатів; залучення великої кількості мешканців. Обгрунтовано, що в Україні поки що не створено системні механізми залучення громадськості до управління комунальною власністю, зокрема й на рівні громад, відсутні системні підходи до паритетної участі на етапах розробки, реалізації та контролю за реалізацією рішень щодо питань комунальної власності. Визначено, що для підвищення активності громадян територіальної громади та більш широкого залучення їх до участі у процесах управління комунальною власністю доцільним є удосконалення інформаційного забезпечення залучення громадськості до питань місцевого значення та використання таких форм та інструментів громадської участі в управлінні комунальною власністю які можна здійснити за допомогою електронних засобів.

A manifestation of democracy in the management of communal property by local self-government bodies is the involvement of citizens in this process. Although territorial communities are much closer to residents than state-level administrative institutions, the involvement of residents in the work of local administrations largely depends on their openness and willingness to cooperate with residents. Residents' interest in the development of their community is related to their interest in the process and knowledge of communal property. The purpose of the study is to study the involvement of citizens in the process of managing communal property in territorial communities, and the task is to develop the theoretical foundations of citizen participation for making managerial decisions regarding the management of communal property and a system of practical solutions for realizing such opportunities of civil society. Public participation of citizens in communal property management procedures of territorial communities is considered. The work considers the goals of public participation, three groups of existing mechanisms (according to the degree of influence of citizens on decisions), and presents typical methods characteristic of each type. It was established that in the current mechanism of decision-making regarding the management of communal property of territorial communities, public participation (accounting of citizens' opinions) does not have a systemic nature. At the same time, the right of citizens to apply to the relevant authorities for information and the right of citizens to be involved are enshrined in law, but there are no systematic public mechanisms for equal participation (at the stages of development, implementation and control over the implementation of relevant decisions regarding communal property), mechanisms that guarantee the accounting of the opinions received and suggestions when making decisions, as well as mechanisms for delegation of functions, etc. In this regard, the current mechanism of citizen participation in the management of communal property of territorial communities in Ukraine was classified as belonging to the group of symbolic participation (with a focus on the mechanism of real participation of citizens).

Ключові слова: управління комунальною власністю, участь громадян, модель, метод, територіальні громади, органи місцевого самоврядування.

Key words: communal property management, citizen participation, model, method, territorial communities, local self-government bodies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сучасних умовах функціонування Української держави та громадянського суспільства органи місцевого самоврядування відіграють значну роль у забезпеченні важливих питань життєдіяльності територіальних громад. Місцеве самоврядування в Україні довело свою ефективність в умовах воєнного стану. Однією із важливих матеріальних засад місцевого самоврядування є комунальна власність, яка використовується для реалізації спільних інтересів жителів територіальної громади. Управління комунальною власністю територіальних громад та залучення до цього процесу громадськості є вкрай важливими на сьогодні. Задоволення потреб громади у комфортному житті, енергетичному, транспортному, медичному обслуговуванні, забезпеченні високого рівня життя населення, можливе лише за умови активної комунікації громадськості з органами місцевого самоврядування. Потреби населення обумовлюють якісну та безперебійну роботу об'єктів комунальної влас-

ності, діяльність яких, на пряму залежить саме від обраних засобів управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Вивченню природи комунальної власності, завдань, повноважень органів місцевого самоврядування щодо управління комунальною власністю присвятили свої праці такі науковці як: Т. Барабаш, І. Бондаренко, В. Вакуленко, А. Васіна, В. Жоховська, Г. Монастирський та ін. Питання залучення громадськості до управління комунальною власністю досліджували В. Алексєєва, В. Андрущенко, О. Глинська, О. Кравчук, В. Опарін. Однак, враховуючи сучасні реалії функціонування місцевого самоврядування, постає необхідність подальшого дослідження питань активізації залучення громадян до

процесу управління комунальною територіальних громад.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження особливостей залучення громадськості до управління комунальною власністю територіальних громад. Для досягнення поставленої мети необхідно охарактеризувати існуючі форми, рівні, інструменти громадської участі в управлінні комунальною власністю та визначити можливості удосконалення процесів учасницької демократії під час воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Комунальна власність є матеріальним виразом публічної влади, покликаною забезпечити основні потреби мешканців територіальних громад. Саме наявність комунальної власності у територіальних громадах є необхідною причиною реалізації самоврядних основ його мешканців, основою саморозвитку територіальної громади як соціально-економічного комплексу, формування самоврядного територіального колективу.

Вважається, що комунальна власність є ключовим елементом публічної економіки. Саме вона лежить в основі задоволення суспільних потреб населення територіальної громади, є ресурсною основою виконання функцій місцевого самоврядування, служить базисом для ефективного здійснення повноважень органами місцевого самоврядування та вирішення ключових проблем життєзабезпечення населення, що дозволяє надавати послуги населенню, отримувати додаткові доходи та знижувати витрати місцевого бюджету, а також сприяє створенню сприятливої соціальної обстановки та вирішення соціальних завдань на території громад.

Рациональне управління об'єктами комунальної власності, використання їх потенціалу в повному обсязі є одним з основних завдань органів місцевого самоврядування. Однак, проблемою було і залишається неефективне використання своєї власності територіальними громадами. У довоєнний період в середньому 10—20 % об'єктів комунальної власності не використовуються взагалі, до 10 % не обліковуються, близько 30 відсотків майна потребує капітального ремонту [1]. Причинами такої ситуації були: недосконалість, а в окремих випадках відсутність законодавчої бази щодо управління об'єктами комунальної власності; відсутність реєстрів обліку та використання майна, що знаходиться у розпорядженні громади (внаслідок помилок, халатності, злого умислу); неправильна, внаслідок помилок, а в окремих випадках цілеспрямовано необгрунтована оцінка вартості комунального майна; прийняття неефективних управлінських рішень внаслідок некомпетентності службовців органу місцевого самоврядування; відсутність окремих програм органів місцевого самоврядування щодо управління комунальною власністю; відсутність конкретних методів оцінки ефективності використання комунального майна [1].

Фактор війни додав корективи у процес управління комунальною власністю. На сьогодні щодо управління майном територіальних громад додалися проблемні питання

стосовно: зміни у процедурі приватизації, оренди, суборенди, продажу комунального майна в період воєнного стану; приватизації комунального майна; відчуження/списання комунального майна; об'єктів незавершеного будівництва, які не введені в експлуатацію; оренди майна територіальної громади відмінного від земельних ділянок; передачі комунального майна в суборенду; сплати, звільнення, пільги, стягнення орендної плати за договорами оренди/суборенди; автоматичної пролонгації, дострокового припинення, розірвання договорів оренди/суборенди; процедур продажу майна територіальної громади; особливостей проведення аукціону в умовах воєнного стану [2].

Вирішення цих та інших проблемних питань у сфері управління комунальною власністю потребує не лише ефективних дій з боку органів місцевого самоврядування, а й активного залучення громадян.

Участь громадськості пов'язана з правом особи чи групи осіб бути залученими та впливати на громадську оцінку та процеси прийняття рішень. Тобто громадяни, які проживають у громаді, мають право брати участь у плануванні її майбутнього. Зрештою, саме ці громадяни будуть жити з наслідками нових розробок, тому залучення їх на кожному етапі проекту від концепції до розробки є вирішальним. Загальновизнано, що громадянам потрібно більше голосу у вирішенні актуальних питань місцевого розвитку і особливо щодо використання ресурсу комунальної власності. Зараз це розглядається як основна умова місцевої демократії.

Участь громадськості взаємопов'язана з демократією участі. Демократію участі можна визначити як процес колективного прийняття рішень, коли уряди та громадяни працюють у тандемі, щоб сприяти спільному виробленню політики.

Залучення населення до практики громадянської участі на рівні органів місцевого самоврядування найчастіше вивчається крізь призму поінформованості та бажання брати участь у такій діяльності.

Участь громадян в управлінні комунальною власністю означає, що мешканці спільно з представниками місцевої влади приймають участь в прийнятті рішень та розробці соціально-економічної політики, яка безпосередньо впливає на ефективність використання об'єктів комунальної власності. У відповідності з діючим законодавством комунальна власність є власністю місцевої громади, в той час як на практиці вони недостатньо активно залучені у процесах прийняття рішень та розпорядження об'єктами власності.

Участь громадськості спрямована на досягнення найкращого можливого результату та забезпечує наступне: потреби громадян доведені до відома та враховані; усі громадяни мають можливість висловити свою позицію з того чи іншого питання; заохочує демократичну участь; гарантує, що рішення приймаються на основі офіційної інформації та представляють інтереси населення; участь громадськості, хоча й важлива й необхідна, має здійснюватися таким чином, щоб максимізувати справжню цінність для всіх залучених сторін.

Існують перешкоди для більш широкої участі громадян у місцевому самоврядуванні в частині управління комунальною власністю. Зокрема [3]:

1. Владні відносини. Громадянська участь стосується влади та її здійснення різними соціальними суб'єкта-

Таблиця 1. Права громадян у типових моделях громадської участі в управлінні комунальною власністю

Типові моделі громадської участі	Права громадян
Моделі імітації (відсутності) участі	• Права відсутні, громадяни є споживачами рішень органів влади
Моделі символічної участі	• Право на звернення до публічних органів за інформацією; • право громадян бути залученими
Моделі реального впливу громадян	• Право на звернення до публічних органів за інформацією; • право громадян бути залученими як паритетні учасники (на етапах розробки, реалізації та контролю за реалізацією рішень); • право на альтернативність та системність каналів зворотного зв'язку; • право на використання легітимних механізмів, які гарантують облік отриманих думок під час прийняття рішень; • право отримати від органу влади низку делегованих функцій та виступати від його імені у деяких проектах; • право отримувати від органів влади підтримку (гранти, консультації та ін.) щодо формування інститутів самоврядування

Джерело: за [6—8].

ми в просторі, створеному для взаємодії між громадянами та місцевою владою. Однак контроль за структурою та процесами участі (визначення простору, акторів, порядку денного, процедур) зазвичай знаходиться в руках органів влади і може стати перешкодою для ефективного залучення громадян.

2. Рівень організації громадян. Громадяни найбільше здатні протистояти існуючим владним відносинам там, де існує деяка історія ефективної низової організації чи громадського руху.

3. Навички участі. У міру просування від нижчих до вищих рівнів участі (інформування, консультації, прийняття рішень, управління та ін.) процеси участі стають більш складними та вимагають різних типів навичок, знань, досвіду, лідерських та управлінських здібностей.

4. Політична воля. Четверта перешкода для посилення участі пов'язана з відсутністю політичної волі посадових осіб місцевого самоврядування щодо виконання законодавства, створеного з цієї метою.

5. Неможливість залучення громадян до вирішення питань місцевого значення при виникненні надзвичайної ситуації. У своєму традиційному офлайн форматі форми участі громадян визначені нормативно-правовими актами, але недосяжні в умовах війни. В Україні під час воєнного стану не оприлюднюються проєктів рішень органів місцевого самоврядування; обмежується доступу до інформації про роботу депутатських комісій та місцевих рад; до публічних електронних реєстрів; тимчасово зупиняється проведення конкурсів громадського бюджету або відтермінування проєктів бюджетів участі; спостерігаються труднощі в організації загальних зборів, громадських слухань тощо.

Не дивлячись на існуючі перешкоди щодо залучення громадян до управління комунальною власністю територіальних громад, є значне вікно можливостей для зміцнення участі на низових рівнях, створене поточни-

ми ініціативами щодо реформ у сфері управління в контексті децентралізації. Для посилення участі використовуються різноманітні стратегії: спільне планування; громадянська освіта та підвищення обізнаності місцевих громадян про їх права та обов'язки; навчання та інформування місцевих посадовців; адвокація, альянси та співпраця та бюджет участі, сприяння підзвітності виборних посадових осіб перед громадянами.

В узагальненому вигляді можна умовно виділити три основні моделі за ступенем впливу громадян на прийняті рішення:

1. Імітація (відсутність) участі. У цій моделі громадяни є споживачами рішень органів місцевого самоврядування. Справжньою метою є не залучення громадян у процес планування або прийняття рішень, а їхнє "навчання" (тому, яке рішення в даний момент необхідно прийняти у сформованій ситуації) або "переконання" в тому, що прийняте рішення є найбільш оптимальним, процес часто непрозорий [4].

2. Символічна участь. У такій моделі громадяни також переважно інформуються та є пасивними учасниками консультацій. Але, на відміну від попередньої моделі, збільшується рівень прозорості прийнятих рішень, проте все ще відсутні системні канали зворотного зв'язку чи відсутні чіткі легітимні механізми, які гарантували б облік зібраних думок під час прийняття рішень — зберігається право організаторів прийняття остаточного рішення. Цей механізм зазвичай характеризується наявністю альтернатив прийнятого рішення. Для моделі символічної участі характерні такі методи залучення, як поширення листівок, газети, презентації, прес-конференції, реклама в ЗМІ, фільми та відеоролики. У розвинених формах можуть проводитися опитування та дослідження ринку, консультаційні зустрічі (у тому числі для моделювання із заданими організаторами обмеженнями та альтернативами), організовуватимуться консультативні комітети [5].

3. Реальний вплив громадян. Громадяни є активними учасниками процесу із сильною переговорною позицією. Органи влади розглядають громадян як партнерів у розробці та реалізації публічних рішень і можуть делегувати деякі функції (зокрема виступати від імені влади у певних проєктах). У більш розвинених моделях громадяни можуть мати превалюючі повноваження як у процедурах ухвалення рішень, так і в системі виконання/моніторингу. Модель реального впливу громадян характеризується використанням таких методів, як запобіжний аналіз зацікавлених груп та SWOT-аналіз для розуміння поточної ситуації. На етапі визначення альтернатив громадяни можуть залучатися до проведення мозкового штурму та різних групових дискусій, опитування та інших методів (зокрема для аналізу витрат і вигід реалізації вибору). Групові методи роботи з участю громадян також використовуються при здійсненні стратегічного вибору з альтернатив та планування. У розвинених варіантах моделі цього типу можливе створення тимчасових або постійних структур (робочих груп) для цілей ефективного прийняття, реалізації та моніторингу рішень. Органи місцевого самоврядування в даній моделі також можуть використовувати методи підтримки громадськості у формі грантів, консультацій та тренінгів [6].

Нормативно-правовими актами України [7; 8—16] визначено наступні форми громадської участі: місцевий

референдум, збори мешканців за місцем проживання, органи самоорганізації населення, громадські слухання, місцеві ініціативи, громадська експертиза, консультації з громадськістю, громадські ради, звернення громадян, електронні петиції. Крім того, на практиці ще застосовуються такі форми як особистий прийом, громадські приймальні, запит на публічну інформацію, консультативно-дорадчі органи, громадський бюджет, громадський контроль у сфері благоустрою, конкурс проєктів та програм розвитку місцевого самоврядування, участь у роботі органу місцевого самоврядування.

До ефективних методів, що сприяють залученню громадськості до управління комунальною власністю відносять і звернення до ЗМІ та публікації в ФБ, на офіційних сайтах місцевих органів самоврядування, проведення ними віртуальних дискусійних форумів, зокрема на онлайн-платформах — e-DEM, google-форми, чат-бот Дія. Ефективність цього вбачають в тому, що публічність висвітлення проблеми впливає на прийняті рішення в громаді [17].

Вибір форми залучення до участі громадян можливий за такими характеристиками як: прозорість, можливість вплинути на зміни в реалізації повноважень; можливість реального впливу на результат, наявність системи зворотного зв'язку; чіткість регламентації участі та отриманих результатів; залучення великої кількості мешканців, зокрема й вразливих груп населення.

Варто відзначити, що у територіальних громадах України сформовані характеристики громадської участі в процедурах управління комунальною власністю, які можна віднести до моделі символічної участі, що обумовлено законодавчо закріпленими правами громадян: право бути залученими до публічного управління; право звернення до органів публічного управління та отримання інформації.

З іншого боку, віднесення до моделі символічної участі зумовлено і тим, що в Україні поки що не створено системні механізми залучення громадськості до управління комунальною власністю, зокрема й на рівні громад, відсутні системні механізми паритетної участі (на етапах розробки, реалізації та контролю за реалізацією рішень), механізми, що гарантують облік отриманих думок та пропозицій при прийнятті рішень, так само як механізми делегування функцій та ін. [18].

Маючи законодавчо закріплену основу базових прав громадян щодо громадської участі, поширюючи принципи відкритого уряду та краудсорсингу, використовуючи сучасні досягнення інформаційно-комунікаційних технологій, помітний тренд на прагнення моделі реального впливу громадян, зокрема й на процеси управління комунальною власністю територіальних громад.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Війна і воєнний стан вплинули на громадськість, що виявило необхідність у зміні профілю активності на користь вирішення питань війни, обмеженість використання інструментів та форм громадської участі, серед яких переважають проблеми неможливості зібрань, обмежень проєктів громадської участі, доступність публічної інформації, закритість засідань органів влади. В цих умовах, для підвищення активності громадян територіальної громади та більш широкого залучення їх до участі у процесах управління комунальною власністю доцільним є удосконалення інформаційного забезпечення залучення гро-

мадськості до питань місцевого значення шляхом активізації використання інформаційних технологій для реалізації прямих та, особливо, зворотних зв'язків; використання таких основних видів комунікативних каналів: безпосереднє спілкування — особисті контакти між громадянами (об'єднаннями громадян), з одного боку, і посадовими особами органу влади — з іншого; спілкування за допомогою засобів зв'язку (телефон, різноманітні форми особистого листування); опосередковане спілкування через засоби масової інформації (преса, телебачення, радіо, комп'ютерні мережі тощо); використання Інтернет-платформ, які популярні серед жителів громади (телеграм-канали, чат-боти, вайбер-чати, соціальні мережі тощо); забезпечення інформаційної безпеки через верифікацію профілів посадових осіб органів місцевого самоврядування та сторінки місцевої ради. Крім того, актуальним є активне використання таких форм та інструментів громадської участі в управлінні комунальною власністю які можна здійснити за допомогою електронних засобів, а саме: електронні петиції, консультації, онлайн громадські слухання, громадські обговорення через проведення круглих столів, фокус-груп, збір пропозицій або електронні консультації (зустрічі), бюджет участі, соціальні замовлення. Зважаючи на обмежувальні норми законодавства щодо проведення масових заходів через воєнний стан, місцеві органи влади не повинні відмовлятися від проведення громадських слухань, загальних зборів чи публічних обговорень при вирішенні важливих місцевих питань, і широко використовувати електронні інструменти залучення громадськості (враховуючи вразливі категорії населення, внутрішньо-переміщених осіб) до розвитку громад.

Література:

1. Шкільняк М. М. Критерії ефективного управління комунальною власністю територіальних громад. Економічна політика регіонального розвитку і місцевого самоврядування. Інноваційна економіка. 2018. №1—2 [73]. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/236/298>
2. Особливості управління комунальним майном в громадах. URL: <https://hromady.org/osoblivosti-upravlinnya-komunalnim-majnom-v-gromadax-privatizaciya/>
3. Сергієнко О. І. Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах (навчальний модуль). Київ: ІКЦ "Легальний статус", 2016. 92 с.
4. Дослідження механізмів залучення громадськості до процесу прийняття рішень Київською міською владою. Аналітичний центр CEDOS, 2017. 64 с. URL: <https://rm.coe.int/research-on-mechanism-civil-participation/168076e133>
5. Кривокульська Н., Богач Ю. Аналіз форм участі громадськості у місцевому самоврядуванні. Економічний аналіз. 2020. Том 30. № 4. С. 60—66.
6. Лукашевський Ю. О. Основні характеристики участі громадян у місцевому самоврядуванні. Бізнесінформ. 2022. № 2. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-2-112-117>
7. Деякі питання Єдиної системи опрацювання звернень: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-%D0%BF#Text>

8. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17>

9. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

10. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

11. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>

12. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

14. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>

15. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

16. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/93-15>

17. Вплив воєнного стану на громадську участь в Україні. URL: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85>

18. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посіб. Київ: Ленвіт, 2012. 64 с.

References:

1. Shkil'niak, M.M. (2018), "The criteria for effective management of the communal property of territorial communities", *Ekonomichna polityka rehional'noho rozvytku i mistseve samovriaduvannia. Innovatsijna ekonomika*, vol. 1—2 [73], available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/236/298> (Accessed 25 Aug 2023).

2. All-Ukrainian Association of Amalgamated Territorial Communities (2023), "Peculiarities of communal property management in communities", available at: <https://hromady.org/osoblivosti-upravlinnya-komunalnim-majnom-v-gromadax-privatizaciya/> (Accessed 25 Aug 2023).

3. Serhiienko, O.I. (2016), *Hromads'ka uchast' / zaluchennia hromadian. Deputats'ka diial'nist' v okruhakh [Public participation/involvement of citizens. Deputy activity in the districts]*, IKTs "Lehal'nyj status", Kyiv, Ukraine.

4. CEDOS (2017), "Study of the mechanisms of public involvement in the decision-making process of the Kyiv City Government", available at: <https://rm.coe.int/>

[research-on-mechanism-civil-participation/168076e133](https://rm.coe.int/research-on-mechanism-civil-participation/168076e133) (Accessed 25 Aug 2023).

5. Kryvokul's'ka, N. and Bohach, Yu. (2020), "Analysis of forms of public participation in local government", *Ekonomichnyj analiz*, vol. 30, no. 4, pp. 60—66.

6. Lukashevs'kyj, Yu.O. (2022), "The Main Characteristics of Citizen Participation in Local Self-Government", *Biznesinform*, vol. 2. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-2-112-117>

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2019), Resolution "Some issues of the Unified system for processing appeals", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On Access to Public Information", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17> (Accessed 25 Aug 2023).

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), Resolution "On ensuring public participation in the formation and implementation of state policy", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On the Principles of Regulatory Policy in Economic Activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008), Resolution "On the approval of the Procedure for facilitating public examination of the activities of executive authorities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On Citizens' Appeals", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (1997), The Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (Accessed 25 Aug 2023).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Bodies of Self-Organization of Population", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14> (Accessed 25 Aug 2023).

15. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Cooperation of Territorial Communities", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (Accessed 25 Aug 2023).

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "On Status of Deputies of Local Councils", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/93-15> (Accessed 25 Aug 2023).

17. Council of Europe (2022), "The impact of martial law on public participation in Ukraine", available at: <https://rm.coe.int/research-influence-of-martial-law-on-the-civil-participation-in-ukrain/1680a79d85> (Accessed 25 Aug 2023).

18. Lenvit (2012), *Uchast' hromads'kosti u protsesi pryjniattia rishe'na na mistsevomu rivni [Public participation in the decision-making process at the local level]*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2023 р.